

8. Мірошник О. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. *Громадська мережа публічного права та адміністрації UPLAN*. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriadiuvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-45>

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Ковбас І. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Коваль М. В.

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, процесу
та митної безпеки,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

В цивілізованому організованому формуванні соціуми, яким є держава, державна влада, як правило, здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи кожної з гілок державної влади, зокрема законодавчої, виконавчої та судової влади реалізують свої повноваження у встановлених Конституціями межах і відповідно до національних законів і міжнародно правових угод. Ефективність діяльності гілок державної влади полягає не тільки у винесенні якісного рішення, а і у його реалізації при втіленні зафіксованих в ньому правових приписів у життя.

В Конституції України в ст.6 закріплено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Кожна із гілок державної влади притаманними їм повноваженнями реалізують їх у своїх формах.

Формою реалізації повноважень судової влади в Україні є прийняття судами відповідних рішень по розглядаємих в них справах.

Судове рішення суду – це основа для встановлення легітимності, законності та відображення верховенства природних прав людини і громадянина у відносинах, де присутній спір або виникає необхідність визнання певного сформованого в суспільному житті явища зі сторони держави як юридично-оформленого вольового акту, що підлягає в бутті соціуми загальнообов'язковому виконанню всіма суб'єктами життєдіяльності якими є особа, суспільство та їх організованим геополітичним формуванням, що являє собою таку спільноту якою є держава.

Однак незважаючи на закріплення в Конституції України положень, згідно з яким кожне судове рішення підлягає обов'язковому виконанню, дієвих механізмів ефективного гарантування виконання судових рішень державою по їх забезпеченню ще не досягнуто. Це призводить до негативних наслідків в системі організації виконання судових рішень в суверенній і незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі.

В Україні проблема виконання судових рішень є однією із ключових у сфері правосуддя. Стосується вона як численних випадків повного ігнорування, так і неналежного виконання судових рішень органами, що повинні це забезпечувати.

Аналіз виконання рішень судів, згідно моніторингу Української Гельсінської спілки з прав людини дає підстави говорити про те, що в Україні в останні роки не виконується 70% рішень місцевих судів і 90% рішень Європейського суду з прав людини.

Зокрема у 2023 році в Офісі Омбудсмана відбувся круглий стіл «Проблеми питання невиконання судових рішень в Україні та шляхи подолання» за участю працівників секретаріату Уповноваженого ВР з прав людини, Міністерства юстиції, суддів Верховного Суду, приватних виконавців, адвокатів, громадських організацій. Національну асоціацію адвокатів України на заході представляли голова Комітету з питань примусового виконання рішень Олександр Черних та голова Комітету з питань господарського права і процесу Ганна Осетинська.

Учасники круглого столу обговорили основні питання стягнення коштів з державних органів, процедурні складнощі виконання рішень у немайнових спорах та у справах з поновлення на роботі.

В своєму повідомленні О. Черних звернув увагу на те, що Україна посідає третє місце за кількістю звернень до ЄСПЛ, що говорить про негативний стан виконання судових рішень. На його думку, основними проблемами є:

- невиконання рішень самою державою через недостатнє фінансування видатків державного бюджету;
- відсутність дієвих механізмів судового контролю за виконанням судових рішень;

– формальність відповідальності за невиконання судових рішень, фактичне невиконання слідчими органами своїх функцій при розслідуванні кримінальних справ;

– нечіткість норм законодавства, затримка у розробленні та впровадженні необхідних змін до нормативно-правових актів.

Відомо, що винесення рішення суду завершає процес розгляду будь якої справи. Судове рішення вступає в силу, стає чинним, як правило, після спливу строку на його оскарження та відсутності факту оскарження за цей час. Коли рішення суду набуло законної сили, воно має бути виконаним. Разом з тим судова влада, яка ухвалює правосудні рішення, є безсилою порівняно з виконавчою владою, якщо її рішення не будуть втілюватися ужиття. При цьому виконання судових рішень в адміністративних справах ускладнюється тим, що воно покладається на органи виконавчої влади, котрі найчастіше є відповідачами у процесі.

Як зазначає Стародубцев А.А., що недостатньо просто визначити принцип загальнообов'язковості судових рішень адміністративних судів. Нагальною є необхідність передбачити надійний механізм, який гарантував би неухильне виконання судових рішень адміністративних судів. Оскільки реальне виконання судових рішень суб'єктом владних повноважень є завершальним етапом захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, тому воно повинно сприяти втіленню законів у життя та зміцненню авторитету держави в цілому [1, с. 167]. Разом з тим, варто зазначити, що виконання судового рішення не можна розглядати як інститут виключно однієї з галузей права, оскільки воно є заключною стадією діяльності судів різної юрисдикції. Тому можна говорити про самостійність даного провадження, і з цим треба погодитись.

Слід зауважити, що судові рішення в адміністративній справі є обов'язковими до виконання на всій території України з моменту набрання ними законної сили або їх належить виконати негайно з метою. Крім того, в адміністративному судочинстві процедура виконання судових рішень має свої особливості, до яких можна віднести: а) має початок в судових органах, а продовжується в органах виконавчої влади; б) має різний термін виконання – подовжена в часі до трьох років; в) регламентується одночасно двома нормативними актами – КАС України та Законом України «Про виконавче провадження»; г) відсутність дієвої системи контролю суду за станом реалізації судового рішення, оскільки дискреційні владні рішення та дії перебувають за межами адміністративно-судового контролю; д) може закінчуватись примиренням; ж) наявність добровільного та примусового порядку виконання судового рішення; з) відсутність дієвого механізму добровільного виконання судового рішення.

Зауважимо, що виконання судових рішень покладено на ряд органів – це функція суду, суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб, здійснення якої потребує реалізації відповідних процесуальних дій. При цьому головна роль у виконанні судових рішень відводиться суду. Оскільки саме суддя адміністративного суду одноособово вирішує питання, пов'язані з виконанням судових рішень (ч. 5 ст. 257 КАСУ), крім питання про поворот виконання судового рішення, якщо воно вирішується судом апеляційної чи касаційної інстанції (ч. 1 ст. 265 КАСУ).

Крім того, на прийнятті судового рішення діяльність адміністративного суду не завершується. Так, після проголошення судового рішення в адміністративній справі суд уповноважений вирішити цілу низку процесуальних питань, пов'язаних з його виконанням. Переважно ці питання розглядає і вирішує суддя відповідного адміністративного суду одноособово. Це питання пов'язані із: видачею виконавчого листа; виправленням помилки у виконавчому листі; визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню; стягненням зі стягувача на користь боржника безпідставно одержаного за виконавчим листом; видачею дубліката втраченого виконавчого листа; поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання; визнанням мирової угоди сторін виконавчого провадження або прийняття відмови стягувача від примусового виконання; відстроченням і розстроченням виконання, зміною чи встановленням способу і порядку виконання судового рішення; зміною сторони виконавчого провадження; із поворотом виконання судового рішення, якщо це питання не було вирішено одночасно зі зміною чи скасуванням судового рішення. При цьому необхідно пам'ятати, що всі перелічені процесуальні питання вирішуються під час процедури виконання судового рішення в адміністративній справі. Однак існує потреба в чіткому дотриманні вимог щодо ухвалення судового рішення. Особливо це стосується регулятивної частини судового рішення, яка має бути прописана чітко й зрозуміло. Це значно збільшить точність виконання судового рішення в адміністративній справі, оскільки у переважній більшості предмет спору і спосіб виконання рішення визначаються судом саме в цій частині при його ухваленні.

Крім того, потреба виконання судового рішення в адміністративній справі передбачає безумовну вимогу, однозначну поведінку всіх його суб'єктів, при цьому не виключаючи його добровільного виконання. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що, незважаючи на збереження судового контролю за ходом виконання судового рішення, провадження у справі вважається завершеним з моменту ухвалення судового рішення, після чого справа направляється суддею до архіву. Проте справу до архіву необхідно направляти лише за наявності в ньому

виконавчого документа із позначенням про фактичне виконання судового рішення.

Питанням удосконалення контролю суду за процесом виконання рішень суду прийнятих по справах, в тому числі і адміністративних судах займалися такі науковці як В. М. Бевзенка, В. В. Ількова, Р. В. Ігоніна, О. В. Кузьменко, Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова, Р. В. МIRONЮКА, А. А. Стародубцева, О. М. Пасенюка та ряд інших науковців [2]. Праці цих та інших вчених заклали підґрунтя для опрацювання цього питання. Щодо донної проблематики, то науковому дослідженню проблематика виконання судових рішень піддавалася з різних ракурсів. Поряд з цим зазначені вчені переконані, що законодавство України потребує удосконалення задля створення дієвого механізму виконання судових рішень.

Останні роки удосконаленню питань контролю судів за виконанням прийнятих рішень судів, в тому числі і прийнятими адміністративними судами також були предметом розгляду законодавцем, зокрема у 2016 році Конституція України була доповнена статтею 129-1 про те, що «...Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.» (Закон України за № 1401-VIII від 02.06.2016 року), Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень, документ 4094-IX, чинний, поточна редакція – Прийняття від 21.11.2024 року внести зміни у Кодекс адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436),

Відомо, що винесення рішення суду завершає процес розгляду будь-якої справи. Судове рішення вступає в силу, стає чинним, як правило, після спливу строку на його оскарження та відсутності факту оскарження за цей час. Коли рішення суду набуло законної сили, воно має бути виконаним. Разом з тим судова влада, яка ухвалює правосудні рішення, є безсилою порівняно з виконавчою владою, якщо її рішення не будуть втілюватися ужиття. При цьому виконання судових рішень в адміністративних справах ускладнюється тим, що воно покладається на органи виконавчої влади, які найчастіше є відповідачами у процесі [1]. Тому, нагальною є необхідність створення в нашій державі ефективного механізму виконання судових рішень. І як правильно зазначає А. А. Стародубцев, що виконання судового рішення не можна розглядати як інститут виключно однієї з галузей права, оскільки воно є заключною стадією діяльності судів різної юрисдикції [1]. Тому можна говорити про комплексність цієї проблеми і про важливість процедур виконавчого провадження прийнятих судами рішень. Природа

виконання судових рішень є складною, і це пов'язане насамперед з тим, що виконання судових рішень можна розглядати як завершальну стадію судового процесу, як складову принципів доступності правосуддя та обов'язковості судових рішень, як самостійну процедурну діяльність виконавчої служби, як вид судового контролю. Тому мабуть доцільно йти шляхом реформування даної проблеми в сторону адаптації її до структури судової гілки влади.

Література:

1. Стародубцев А.А. Щодо виконання судових рішень адміністративних судів. Сучасні проблеми адміністративного права та процесу. Харків, 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_06_2017/pdf/16.pdf
2. Мінка Т. П. Шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання виконання судових рішень в Україні// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022 № 60, с. 24–26.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-46>

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Косиця Ольга Олексіївна

доктор юридичних наук,

*професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

м. Київ, Україна

Громадянам України конституційно гарантовано право брати безпосередню участь під час здійснення правосуддя та винесення судового рішення. Для будь-якого цивілізованого розвинутого демократичного суспільства реальне запровадження інституту присяжних є безсумнівним суттєвим кроком до формування правової держави. Суд присяжних виконує різні функції, але має ключову роль, яка полягає у зміцненні довіри суспільства до державної влади взагалі, та до судової зокрема. Актуальності обрана тематика набуває з огляду на потенційно можливі зміни у законодавстві, адже 05.12.2024 року Верховна Рада України прийняла за основу Проект Закону про суд присяжних (реєстр. № 3843 від 14.07.2020 р.).